

43 JAAR VOORJAARFENOLOGIE – 1968 T/M 2010

Zolang de Vogelbeschermingswacht Noord-Veluwe bestaat, zijn er leden die het leuk vinden en vinden om de aankomstdatums van “zomergasten” te noteren. Wellicht verwacht u dus dat er een overzicht gemaakt kan worden van de aankomstdatums over 50 jaar. Helaas; dat is niet helemaal waar. Het eerste gepubliceerde overzicht is dat over 1968. Tot en met 2010 kunnen we dus 43 jaren vergelijken.

GEMIDDELDE AANKOMSTDATUMS PER SOORT					
SOORT	1968-2010	1968-1977	2001-2010	Dagen verschil	
				1968-1977 t.o.v. 2001-2010	gehele periode t.o.v. 2001-2010
Grutto	24-feb		20-feb	-	-4
Kemphaan	3-mrt		28-feb	-	-3
Witte kwikstaart	3-mrt		8-mrt	-	5
Tureluur	9-mrt		6-mrt	-	-3
Tjiftjaf	10-mrt	16-mrt	9-mrt	-7	-1
Boomleeuwerik	13-mrt	30-mrt	5-mrt	-25	-9
Roodborsttapuit	15-mrt	26-mrt	2-mrt	-24	-13
Bruine Kiekendief	21-mrt		22-mrt	-	1
Grote gele kwikstaart	22-mrt		22-mrt	-	0
Zomertaling	23-mrt	17-mrt	26-mrt	8	3
Zwarte roodstaart	25-mrt	25-mrt	21-mrt	-3	-4
Kluut	26-mrt		26-mrt	-	0
Fitis	27-mrt	31-mrt	23-mrt	-8	-4
Boompieper	27-mrt	20-mrt	24-mrt	5	-3
Boerenwaluw	28-mrt	31-mrt	23-mrt	-9	-5
Lepelaar	29-mrt		12-mrt	-	-18
Blauwborst	30-mrt		27-mrt	-	-3
Zwartkopmeeuw	2-apr		2-apr	-	0
Zwartkop	3-apr	10-apr	2-apr	-8	0
Ooievaar	3-apr		27-mrt	-	-7
Gele kwikstaart	5-apr	10-apr	31-mrt	-10	-5
Purperreiger	5-apr		5-apr	-	0
Rode wouw	5-apr		15-apr	-	10
Tapuit	6-apr	7-apr	8-apr	1	2
Reuzenster	6-apr		6-apr	-	0
Visarend	7-apr		5-apr	-	-1
Dwergmeeuw	8-apr		5-apr	-	-4
Oeverwaluw	9-apr	15-apr	2-apr	-14	-7
Huiswaluw	10-apr	10-apr	6-apr	-5	-4
Rietzanger	10-apr	14-apr	7-apr	-6	-3
Gekraagde roodstaart	11-apr	8-apr	11-apr	3	0
Visdief	12-apr	15-apr	11-apr	-4	-1
Bonte vliegenvanger	12-apr	16-apr	10-apr	-6	-2
Snor	13-apr	17-apr	14-apr	-3	2
Zwarte wouw	17-apr		17-apr	-	0

Braamsluiper	17-apr	18-apr	18-apr	0	1
Koekoek	18-apr	18-apr	20-apr	2	2
Tuinfluiser	18-apr	17-apr	20-apr	3	2
Gierzwaluw	21-apr	24-apr	16-apr	-8	-5
Nachtegaal	21-apr	27-apr	19-apr	-9	-2
Zwarte stern	21-apr	25-apr	20-apr	-4	-1
Paapje	22-apr	8-apr	27-apr	19	5
Sprinkhaanzanger	22-apr	18-apr	21-apr	4	-1
Kleine karekiet	22-apr	1-mei	16-apr	-15	-6
Boomvalk	23-apr	16-apr	20-apr	5	-3
Grasmus	23-apr	22-apr	24-apr	2	1
Zomertortel	24-apr	14-apr	10-mei	25	15
Draaihals	25-apr		25-apr	-	0
Grauwe kiekendief	28-apr		28-apr	-	0
Fluiter	28-apr	1-mei	3-mei	2	5
Grote karekiet	29-apr	1-mei	25-apr	-6	-4
Wespendief	30-apr		28-apr	-	-2
Bosrietzanger	3-mei	4-mei	9-mei	6	6
Grauwe vliegenvanger	4-mei	2-mei	10-mei	8	7
Spotvogel	5-mei	3-mei	9-mei	6	4
Wielewaal	7-mei	3-mei	11-mei	8	4
Nachtzwaluw	14-mei	11-mei	13-mei	2	-1
Kwartel	17-mei		21-mei	-	5

Fig.1

Het valt op dat de eerste jaren bijna alleen de aankomst van zangvogels werd genoteerd, weidevogels en de meeste trekkende roofvogels kwamen pas in een later stadium op de lijst. Een soort als de Zomertaling echter, komt weer wel vanaf 1969 op de lijsten voor. De beginjaren geven in ieder geval geen totaalbeeld van alle soorten die, na afwezigheid van een winterperiode, in onze regio komen broeden of doortrekken. Er was in 1980 zelfs een heuse discussie in de Vogelwerkgroep nodig om het fenologieoverzicht uit te breiden met soorten als de Grutto. Een reden voor het verschijnen van "nieuwe" soorten op de lijst is ook de ontwikkeling van grote rietvelden in het nieuwe Zuidelijk Flevoland. Vanaf 1976 wordt de Sprinkhaanzanger (toen nog Sprinkhaanrietzanger) voor het eerst vermeld, twee jaar later gevolgd door de Blauwborst. Uit dit alles volgt dat van lang niet alle soorten van ieder jaar gegevens beschikbaar zijn. Dit is slechts voor 11 soorten (Tjiftjaf, Fitis, Boerenzwaluw, Zwartkop, Tapuit, Huiszwaluw, Gekraagde roodstaart, Braamsluiper, Koekoek, Tuinfluiser en Gierzwaluw) het geval.

Voor veel soorten valt de eerste aankomstdatum in de laatste jaren vroeger dan in de eerste jaren. Dat lijkt een beetje op het intrappen van een open deur; we weten immers dat door klimaatverandering de vogels steeds vroeger arriveren,toch? Zie het totaaloverzicht van de 11 soorten (figuur 2).

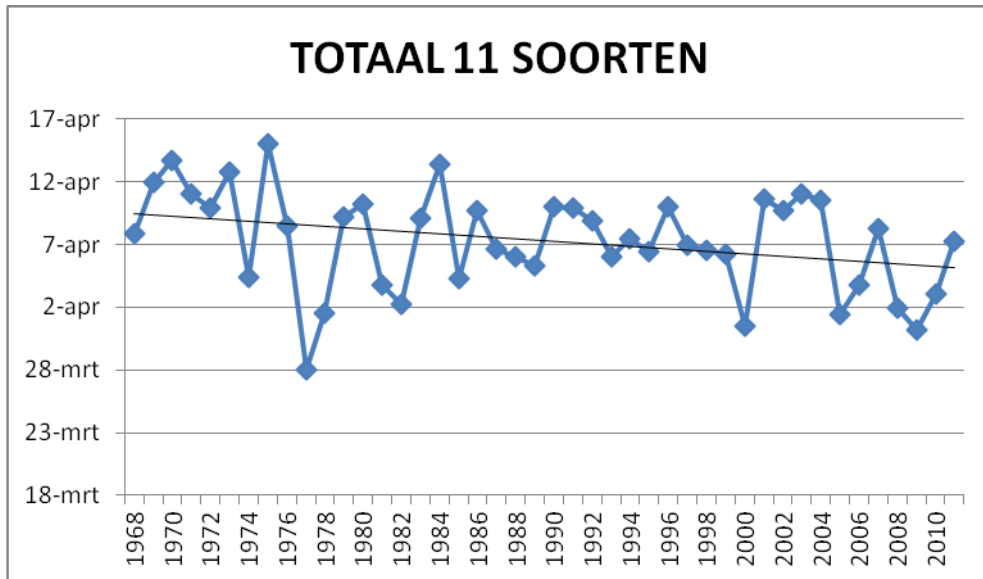

Fig.2: Het totale plaatje van de 11 soorten (Tijftjaf, Fitis, Boerenzwaluw, Zwartkop, Tapuit, Huiszwaluw, Gekraagde roodstaart, Braamsluiper, Koekoek, Tuinfluiter en Gierzwaluw) waarvan ieder jaar de aankomstdatums bekend zijn.

Het gemiddeld aantal dagen vroeger van deze 11 soorten blijkt ongeveer 4 dagen te zijn. Niet echt schokkend. Het valt na het sorteren op gemiddelde aankomstdatums per soort op dat de vroege soorten dit fenomeen meer vertonen dan de laatkomers. Als in het overzicht een scheiding aangebracht wordt van de vogels die voor de gemiddelde aankomstdatum van alle soorten samen (10 april) aankomen en de latere soorten, ziet dat er in een grafiekje (figuur 3) als volgt uit:

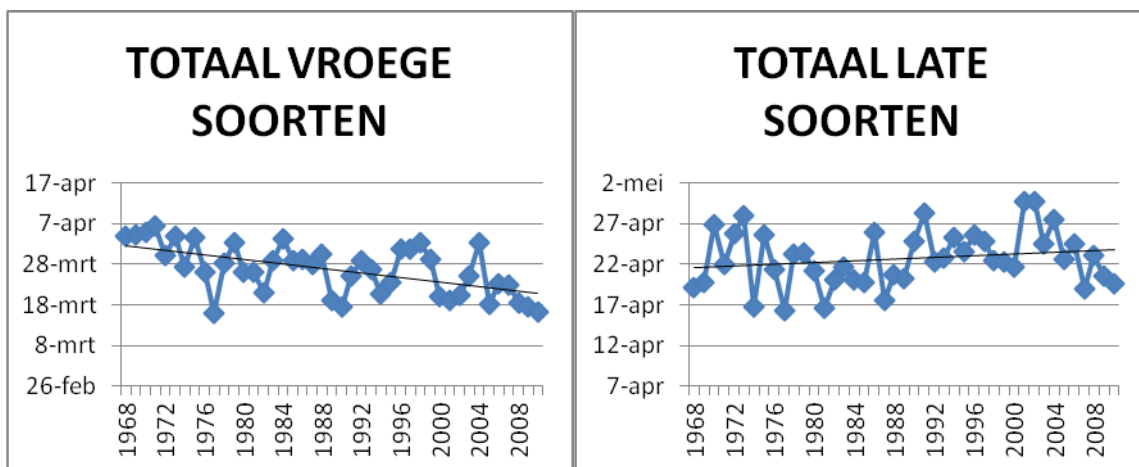

Fig.3: De blauwe blokjes geven de gemiddelde aankomstdatum per jaar van alle soorten samen weer, de zwarte lijn de trend.

De vroege soorten geven dus het te verwachten beeld. De trendlijn daalt van ongeveer 2 april naar ongeveer 22 maart; een vervroeging van 11 dagen. De late soorten blijven nagenoeg gelijk (2 dagen later). Hieraan is ook te zien dat bij het langer worden van de reeks jaren ook de betrouwbaarheid toeneemt. Als we deze grafiekjes gemaakt hadden over de laatste 5 jaar lijkt er, zowel bij de vroege als de late soorten een dramatische vervroeging plaats te vinden. Een foutieve conclusie is snel getrokken.

Een vogel die bij mij, maar ongetwijfeld ook bij andere vogelaars, extra in de belangstelling staat is de Gierzwaluw. Je hoort wel eens: "Vroeger kwamen de Gierzwaluwen op Koninginnedag"? Zie fig.4.

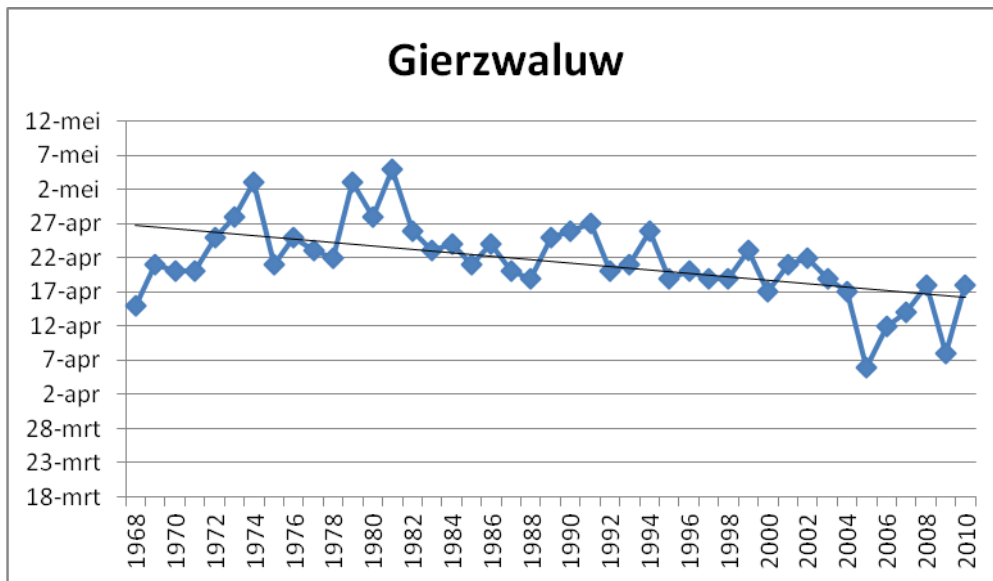

Fig.4 Aankomstdatums van de Gierzwaluw van 1968 tot en met 2010.

De aankomst in 1968 zou heel normaal zijn in deze tijd (wekt wel nieuwsgierigheid naar de jaren daarvoor). De aankomst rond Koninginnedag gaat alleen op voor 1973-1974 en het begin van de tachtiger jaren. Tot 2002 schommelt de aankomst over de rest van de periode rond 22 april. Opvallend zijn wel de vroege waarnemingen in 2005 (6 april) en 2009 (8 april). De gemiddelde aankomstdatum van de Gierzwaluw over de hele periode is 21 april. Na 2002 valt de aankomstdatum steeds onder deze datum. Dit is een voorbeeld van een laatkomer die gemiddeld vroeger arriveert.

Heel typisch is het feit dat de Nachtegaal, die ook als gemiddelde aankomstdatum 21 april heeft, nagenoeg dezelfde tendens laat zien. De trendlijn loopt vrijwel gelijk, ook al verschillen de aankomstdatums per jaar tussen beide soorten soms aanzienlijk (figuur 5). Voor een duidelijker beeld zijn de verbindingslijnen tussen de waarnemingsdatums weggelaten.

GIERZWALUW EN NACHTEGAAL (gemiddelde aankomstdatum 21-4)

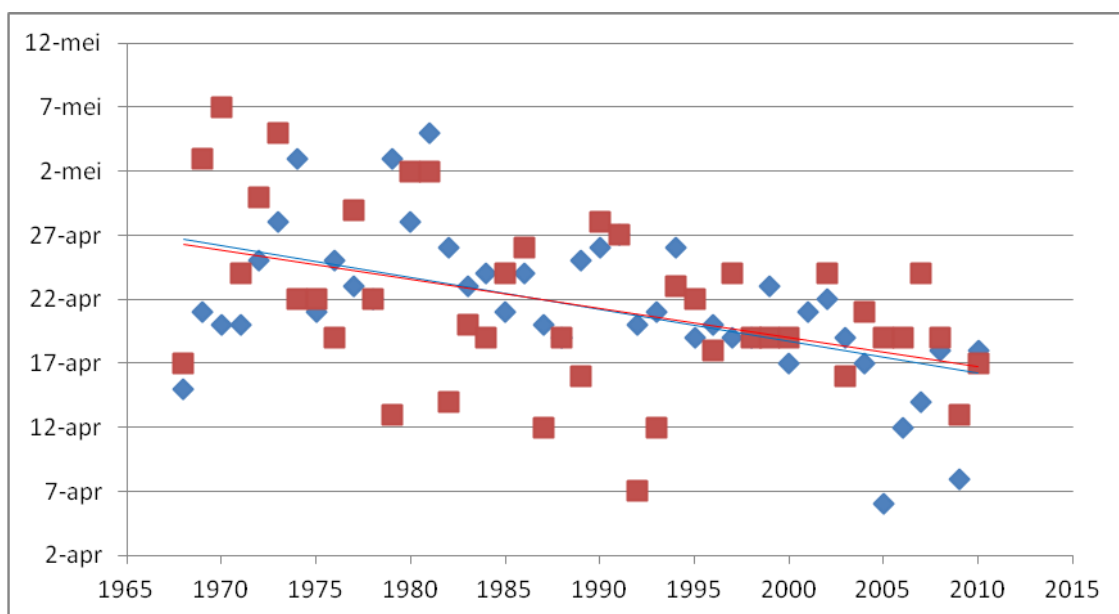

Fig.5: Aankomstdatums van Gierzwaluw (blauwe ruitjes, blauwe trendlijn) en Nachtegaal (rode blokjes, rode trendlijn).

Hetzelfde zien we ook bij een vergelijking tussen Huiszwaluw en Rietzanger (gemiddelde aankomstdatum 10-4). Is dit toeval, of toch niet? Als we Paapje, Sprinkhaanzanger en Kleine karekiet in één grafiek proppen blijkt van bovenstaande overeenkomst echter geen sprake (figuur 6).

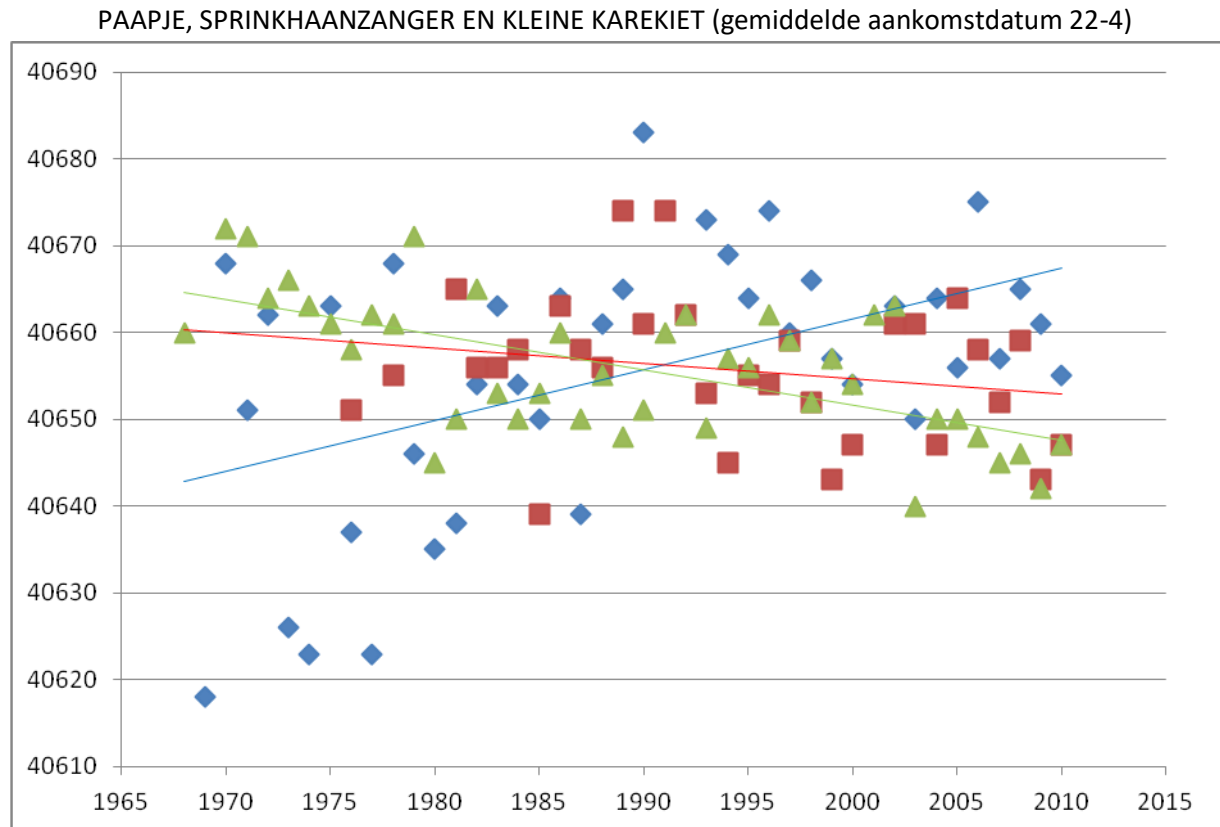

Fig.6: Aankomstdatums van Paapje (blauwe ruitjes, blauwe trendlijn), Sprinkhaanzanger (rode blokjes, rode trendlijn) en Kleine karekiet (groene driehoekjes, groene trendlijn).

De meest afwijkende soort in figuur 5 is het Paapje. Deze soort laat een grote spreiding zien tussen de aankomstdatums. De conclusie lijkt mij dan ook gerechtvaardigd dat deze soort geen juist beeld geeft. Dit wordt, denk ik, veroorzaakt door het geringe aantal ingevulde waarnemingen van deze soort per jaar op de lijsten. Zo lijken mij de waarnemingen in mei niet de eerste exemplaren in de regio te kunnen zijn. Dit geeft trouwens weer aan dat we voorzichtig moeten zijn met conclusies.

Late soorten krijgen misschien sowieso gemiddeld wat minder aandacht dan de vroegste, om het simpele feit dat we aan het einde van de winter reikhalzend naar ieder teken van het naderende voorjaar uitkijken. Ook zitten er bij de laatkomers relatief veel soorten die niet echt algemeen (meer) zijn in onze regio. De Zomertortel (op de vroegere lijsten heette deze soort nog Tortelduif) is steeds zeldzamer geworden, en ook de Wielewaal wordt lang niet overal en door iedereen gezien (of beter: gehoord). De kans op vroege waarnemingen van dergelijke soorten is dus relatief kleiner en kan een oorzaak zijn van de stijgende trendlijnen in figuur 7.

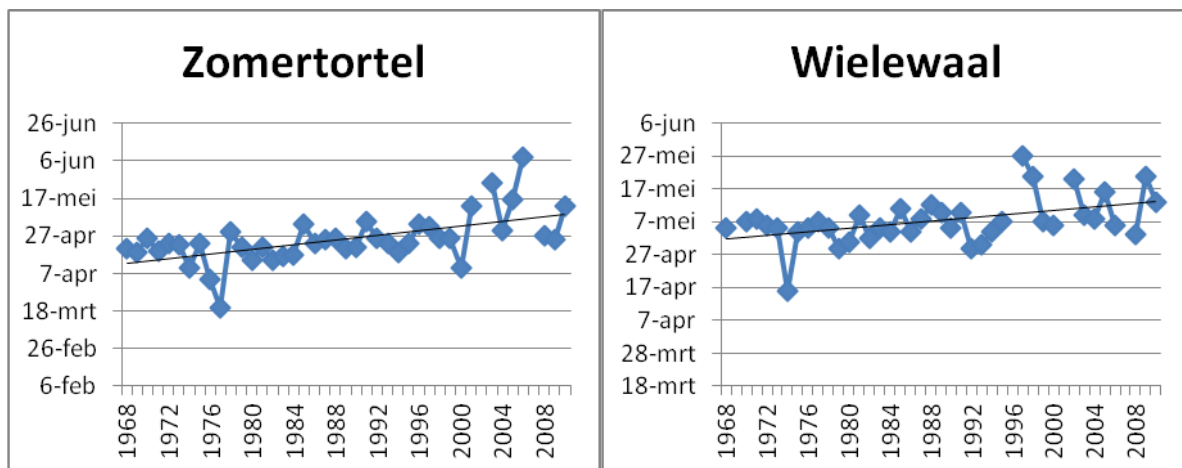

Fig.7: Aankomstdatums van Zomertortel en Wielewaal van 1968 tot en met 2010.

We hebben het tot nu toe bijna alleen over de late soorten gehad, hoe zit het met de vroege?

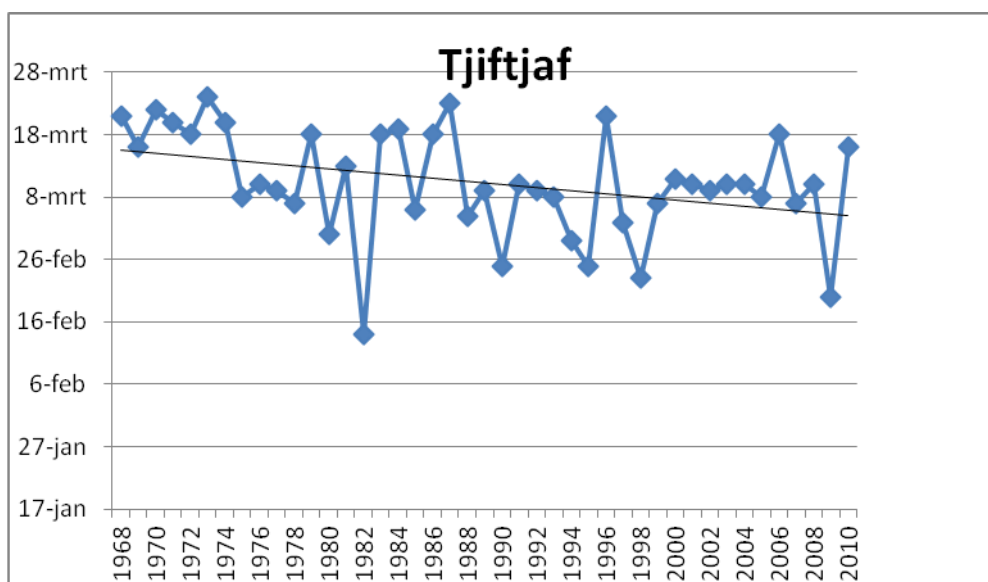

Fig.8: Aankomstdatums van de Tjiftjaf van 1968 tot en met 2010.

De Tjiftjaf (figuur 8) geeft een te verwachten beeld. Het vermoeden rijst dat de twee uitschieters naar beneden overwinteraars vertegenwoordigen. Al is dat nooit met zekerheid te zeggen: waarom zou de vroege waarneming in 2009 een winterwaarneming zijn en die in 1998 niet?

Eén van de toppers van de soorten die eerder aankomen is de Roodborsttapuit(figuur 9). Tussen de gemiddelde aankomstdatum van 1968-1977 en 2001-2010 in figuur 1 zitten maar liefst 24 dagen! Dan vraag je je toch af of het inderdaad aan de vogels ligt of dat de vogelaars in vroeger jaren later de hei op gingen.

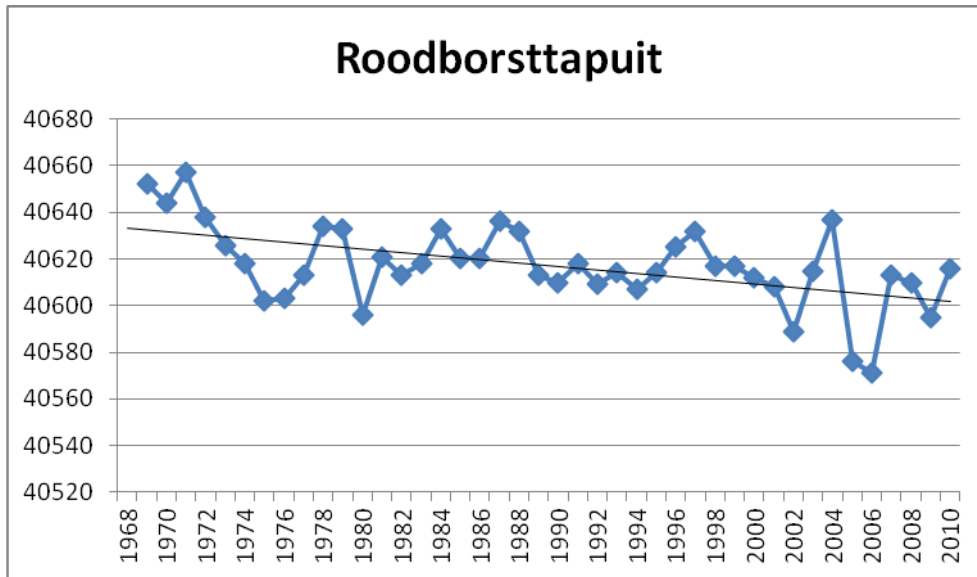

Fig.9: Aankomstdatums van de Roodborsttapuit van 1968 tot en met 2010.

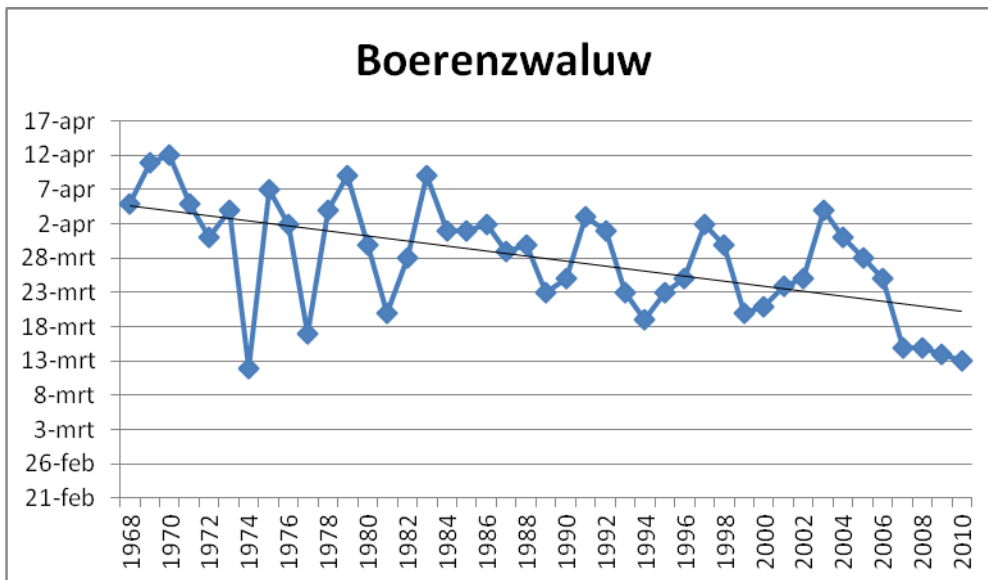

Fig.10: Aankomstdatums van de Boerenwaluw van 1968 tot en met 2010.

De Boerenwaluw (figuur 10), nog zo'n soort waar velen naar uitkijken. Behalve de "normale" trendlijn valt hier op dat de sterke fluctuaties uit de jaren '70 en begin jaren '80 na die tijd een stuk minder zijn. Deze jaren laten ook 3 waarnemingen zien die toen erg vroeg waren, maar niet zouden opvallen na de eeuwwisseling.

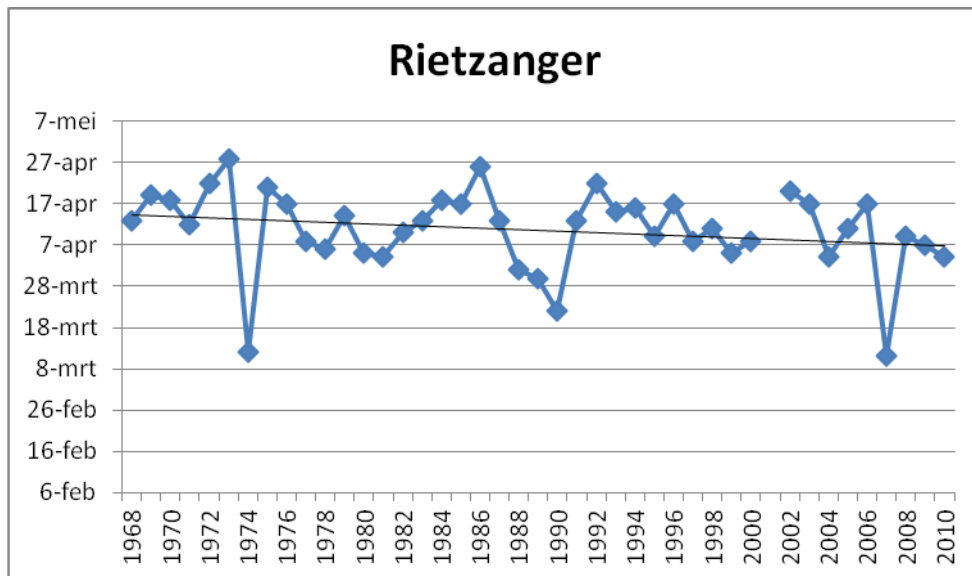

Fig.11: Aankomstdatums van de Rietzanger van 1968 tot en met 2010.

De Rietzanger, een vogel met een gemiddelde aankomstdatum (10 april) en een overwegend regelmatige lijn. Maar: wie was er niet verbaasd toen Michiel de Vries in 2007 al een Rietzanger meldde op 11 maart? Menigeen zal gedacht hebben: "Dat kan toch niet!?". Nu is Michiel een heel betrouwbare kerel, maar deze waarneming wordt nog veel aannemelijker als we zien dat dit al eerder is gebeurd. In 1974 werd er een exemplaar gemeld op 12 maart. Ook eind tachtiger jaren zit er een duidelijke dip in de lijn.

Bovenstaande geeft aan dat we voorzichtig moeten zijn met conclusies. Wel kunnen we concluderen dat we vooral de vroege soorten eerder in het seizoen kunnen verwelkomen. Een voor de hand liggende veroorzaker is de klimaatverandering. Het voert in dit bestek echter te ver om de jaarlijkse temperaturen en andere weersomstandigheden uit te pluizen, al worden natuurlijk de jaarlijkse fluctuaties voor een belangrijk deel veroorzaakt door het weer op de trekroute. Is er ook een correlatie tussen de fluctuaties in de aankomstdatums en het aantal waarnemers? Worden eerste waarnemingen overwegend in het weekend gedaan? Zo ja, dan kunnen er maarzo 5 dagen verschil ontstaan, terwijl dat niet aan de vogels ligt, maar aan de vogelaars. Voorgaande roept meer vragen op dan het beantwoordt. Ik zie bovenstaande dan ook als aanzet voor nuttige vrijetijdsbesteding tijdens lange winteravonden of regenachtige weekenden. In ieder geval zijn er genoeg gegevens beschikbaar om verder mee te stoeien. Misschien meer in een latere Anser. Als er iemand is die gegevens heeft die verder terug gaan dan 1968 of anderszins een aanvulling kunnen geven, hou ik mij van harte aanbevelen.

Chris Herzog

Chris kwam in 1987 in het bestuur van de VBW, waarna hij van 1988 t/m 2001 de functie van penningmeester had.